

Gazdaság- és társadalomtörténet

Kárpát-medence a 18–19. században (előadás)

hétfő, 12:00–13:30, főépület 406. terem

BTTR440OMA
BTTR1310DMA

DE BTK, TÖRTÉNELMI INTÉZET, MODERNKORI MAGYAR TÖRTÉNETI TANSZÉK

<https://www.facebook.com/Modernkori-Magyar-Torteneti-Tanszek-1655153508118093/>

szilagyi.zsolt@arts.unideb.hu

+36 52 512 900 mellék 22135

4032 Debrecen, Egyetem tér 1.

Főépület: III/321. tanári szoba

TEMA TIKA

ALKALOM

TÉMA

ÉGHAJLATVÁLTOZÁS: TÁJI-GAZDASÁGI-TÁRSADALMI KÖVETKEZMÉNYEK

1. Az éghajlatváltozások folyamata a 18–19. században, a természetes tájátalakulás és az antropogén tájátalakítás a Kárpát-medencében
2. A 18. századi stabil klíma gazdasági következményei: a gabona termésmennyiségének növekedése (terméseredmény-becslés kvantitatív források és módszerek alapján)
3. A 18. századi stabil klíma demográfiai következményei: „a bevándorlás-betelepítés tézis” dekonstrukciója, a növekvő természetes szaporodás modellje (mint az értelmezés lehetséges kontextusa)

GABONAKERESKEDELEM: AZ EURÓPAI GAZDASÁG ÚJ HÚZÓÁGAZATA

4. Az európai kontinentális gabonakereskedelem, 1700–1850: ciklikus gabonaár, övezetes árrendszer, készletező kereskedelem
5. A gabonakereskedelem regionális különbségei a Habsburg Birodalomban, 1780–1840: a búzaárindex térbeli övezetességének modellje
6. A Kárpát-medencei gabonakereskedelem integrációja az európai informális kereskedelmi hálózatba, 1770–1850: Baja, Debrecen, Győr, Pest és Temesvár példája
7. Demográfiai és munkaerőpiaci regionális változások a kontinensen, az élet-színvonal alakulása 1750–1850 között

PIACKÖZPONTOSODÁS ÉS PIACKÖZPONTHÁLÓZAT A KÁRPÁT-MEDENCÉBEN

8. A piacközpontosodás folyamatának összetett gazdasági-társadalmi háttere, 1720–1830: a piacközponthálózat hierarchikus struktúrája, a központok differenciálódó gazdasági-társadalmi jellemzői
9. A piacközpontosodást, a központlakó népesség növekedését befolyásoló közlekedési infrastruktúra működése-szerepe a vasúthálózat kiépülése előtt: a megközelíthetőség jelentősége (úthálózatrekonstrukció, időtávolságmodellezés)
10. A 18–19. századi Kárpát-medencei protourbanizáció dinamikus-komplex modellezése: a gabonavonal és -pufferzóna jelentősége, e struktúrák térbeli mozgásának gazdasági-társadalmi hatása („zsellérből polgár”)

KÁRPÁT-MEDENCEI GAZDASÁGSZERKEZET-VÁLTÁS

11. Az újkori gazdaságszerkezeti modell, a fenntarthatatlan agrárgazdasági fejlődés és az alkalmazkodó változás a 18–19. században: átalakuló nagyállattartó gazdálkodás, terjeszkedő szántóföldi növénytermesztés (gabonakonjunktúra)

12. Moduláris modernizáció regionális különbségei a 19. század második felében: vasútfejlesztés, vízszabályozás, tanyásodás (ambivalens modernizáció). Az alkalmazkodás eltérő formái, a filoxéra konjunktúra és dekonjunktúra
13. A fejlettségi lejtő dekonstrukciója, avagy a többközpontú fejlettségi domborzat modellje. A Kárpát-medence centrumterületei és perifériális vidékei a 19–20. század fordulóján. Trianon kvantitatív gazdaságtörténeti újratematizálása
14. Humán tőke, vállalkozói környezet és belső vándormozgalom területi egyenlőtlenségei. Az életszínvonal és az életminőség alakulása 1880 és 1910 között a Kárpát-medencében

A kurzus rövid leírása: A kurzus célja, hogy a hallgatók megismerkedjenek a 18–19. századra vonatkozó legújabb gazdaság- és társadalomtörténeti kutatások eredményeivel, a kvalitatív és a kvantitatív források által értelmezhető múlt többszámú instrumentalizálásával. Továbbá, hogy szembesüljenek az eltérő tudományterületek közti tudástranszfer nyújtotta lehetőségekkel, a holisztikus megközelítés jelentőségével-szerepével. A szekvenciális (eseményközpontú) történetírással szemben a neostrukturális történetírás előtérbehelyezésével, a regionális különbségekre való érzékenyítéssel, a transznacionális táji szemléletmód erősítésével, valamint a *longue durée* (évszázadokon átívelő) perspektíva alkalmazásával egy olyan komplex kép megkonstruálása a szándék, ami a megértés új minőségét kínálva ismerteti meg a hallgatóságot a forrás- és módszertanközpontú történelemtanítás előnyeivel, a tömeges adatfeldolgozásban (big data), a történeti térinformatikában (histGIS) rejlő lehetőségekkel.

A számonkérés formája: A szóbeli kollokvium az alább megadott szakirodalom ismeretére, a kurzus e-learning felületére feltöltött egyetemi jegyzetre s az órai előadások anyagára épül.

AJÁNLOTT IRODALOM

- Ács, Zoltán J. – Szerb, László 2009. The Global Entrepreneurship Index (GEINDEX). *Foundations and Trends in Entrepreneurship* 5, 5, 341–435.
- Bácskai Vera – Nagy Lajos 1984. *Piackörzetek, piac-központok és városok Magyarországon 1828-ban*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Bácskai Vera 2002. *Városok Magyarországon az iparosodás előtt*. Osiris Kiadó, Budapest. (Osiris Könyvtár Történelem)
- Bácskai Vera 2006. Néhány gondolat a városhierarchia dualizmuskori átalakulásáról. In *Kárpát-medence: települések, tájak, régiók, térstruktúrák*. Szerk. Györi Róbert és Hajdú Zoltán. Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központja, Dialóg Campus Kiadó, Pécs–Budapest, 11–24.
- Beluszky Pál – Györi Róbert 2005. *Magyar városhálózat a 20. század elején*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs. (Dialóg Campus Szakkönyvek)
- Beluszky Pál 2001. *A Nagyalföld történeti földrajza*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs. (Dialóg Campus Szakkönyvek, Dialóg Campus Tankönyvek)
- Benda Gyula 1973. Bárándy János statisztikai adatai a magyar mezőgazdaságról. *Agrártörténeti Szemle* 15, 1–2, 115–138.
- Benda Gyula 2008. *Zsellérből polgár – társadalmi változás egy dunántúli kisvárosban. Keszthely társadalma, 1740–1849*. (Sajtó alá rendezte és szerkesztette: Fenyves Katalin és Szijártó M. István.) L'Harmattan, Budapest.
- Dányi Dezső 1998. Regionális vándorlás, urbanizáció a XIX. század végén. In *Migráció. Tanulmánygyűjtemény*. 1. kötet. Szerk. Illés Sándor, Tóth Pál Péter. Budapest, 87–114.
- Dányi Dezső 2007. „Az élet ára”. *Gabona és élelmiszerárak Magyarországon 1750–1850*. Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár és Levéltár, Budapest. (Történeti Statisztikai Tanulmányok 10.)
- Demeter Gábor – Szilágyi Zsolt – Pinke Zsolt 2022. Sártenger és búzatenger. Mérlegen az alföldi gabonakonjunktúra és a vízszabályozások regionális következményei (1720–2020). *Századok* 156, 5, 963–999.
- Demeter Gábor 2018. Perifériák és fejlett régiók a történeti Magyarországon (1890–1910). In: *Területi egyenlőtlenségek nyomában a történeti Magyarországon. Módszerek és megközelítések*. Szerk. Demeter Gábor, Szulovszky János. Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Debreceni Egyetem Társadalomföldrajzi és Területfejlesztési Tanszék, Budapest–Debrecen, 145–194.
- Demeter Gábor 2022. Területi egyenlőtlenségek a történeti Magyarország területén a reformkor előtt (1773–1796). In *Magyar Gazdaságtörténeti Évkönyv 2022. Területi egyenlőtlenség – intézményi változás*. Főszerk. Demeter Gábor, Kövér György, Pogány Ágnes, Weisz Boglárka. Bölcsészettudományi Kutatóközpont és Hajnal István Alapítvány, Budapest, 143–187.

- Federico, Giovanni 2008. *The first European grain invasion: a study in the integration of the European market 1750–1870*. European University Institute Department of History And Civilization, EUI Working Paper HEC No. 2008/01.
- Frisnyák Zsuzsa 2013. A vasút hatása a magyarországi városokra. *Korall* 52, 5–20.
- Frisnyák Zsuzsa 2021. A nagytávolságú alföldi áruszállítás térbeli jellemzői (1858–1880). *Történeti Földrajzi Közlemények* 9, különszám, 133–141.
- Győri Róbert 2006. Bécs kapujában. Területi fejlettségi különbségek a Kisalföld déli részén a 20. század elején. *Korall* 24–25, 231–250.
- Kaposi Zoltán 2010. *Magyarország gazdaságtörténete 1700–2000*. Dialóg Campus, Budapest–Pécs. (Studia Oeconomica, Dialóg Campus Tankönyvek)
- Katus László 2008. Szállítási forradalom Magyarországon a 19. században. In *Sokszólamú történelem. Katus László válogatott tanulmányai és cikkei*. Szerk. Nagy Mariann, Vértesi Lázár. Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Történelem Tanszékcsoport, Pécs, 134–142.
- Katus László 2021. *A modern Magyarország születése. Magyarország története 1711–1914*. Kronosz Kiadó, Pécs.
- Kövér György 1988. N. D. Kondratyev és a gazdasági konjunktúra nagy ciklusai. *Magyar Filozófiai Szemle* 32, 5–6. 559–564.
- Mikle György 2023. A települési lélekszám differenciáló szerepe. A hazai „települési lépcső” történeti vizsgálata, 1720–1910. *Területi Statisztika* 63, 3, 381–420.
- Nagy Mariann 2003. *A magyar mezőgazdaság regionális szerkezete a 20. század elején*. Gondolat Kiadó, Budapest. (Doktori Mestermunkák)
- Orosz István 2020. *Tanulmányok az Alföld mezőgazdaságáról*. Debreceni Egyetem Történelmi Intézete, Debrecen. (Speculum Historiae Debreceniense 30.)
- Őri Péter 2002. Hatalom és demográfia. II. József népszámlálása Magyarországon I. *A KSH Népeségügyi Kutatóintézetének Történeti Demográfiai Évkönyve* 3, 39–73.
- Őri Péter 2003. *A demográfiai viselkedés mintái a 18. században. Lélekösszeírások Pest megyében, 1774–1783*. Központi Statisztikai Hivatal Népeségügyi Kutatóintézet, Budapest. (Központi Statisztikai Hivatal Népeségügyi Kutatóintézetének kutatási jelentései 75.)
- Pénzes János 2018. Fejlettségi különbségek és centrum-periféria viszonyok a történelmi Magyarországon (1910). In: *Területi egyenlőtlenségek nyomában a történeti Magyarországon. Módszerek és megközelítések*. Szerk. Demeter Gábor, Szulovszky János. Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Debreceni Egyetem Társadalomföldrajzi és Területfejlesztési Tanszék, Budapest–Debrecen, 85–116.
- Prados de la Escosura, Leandro 2022. *Human Development and the Path to Freedom: 1870 to the Present (New Approaches to Economic and Social History)*. Cambridge University Press, Cambridge UK.
- Rácz Lajos 2021. A kis jégkorszak haszonélvezője. A Kárpát-medence mezőgazdasága. In *Környezettörténet 3. Környezeti folyamatok a honfoglalástól napjainkig történeti és természettudományos források tükrében*. Szerk. Demeter Gábor, Kern Zoltán, Pinka Zsolt, F. Romhányi Beatrix, Vadas András, Bíró László. Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Budapest, 183–199.
- Szilágyi Zsolt 2022. *Ismeretlen Alföld. A táj területi egyenlőtlenségei a 20. század elején*. Eötvös Lóránd Kutatási Hálózat, Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Budapest, 476. (Magyar Történelmi Emlékek, Értekezések, A vidék vonzásában 3.) ISBN 978-963-416-318-3, ISSN 2063-3742 (Magyar Történelmi Emlékek, Értekezések), ISSN 2786-1449 (A vidék vonzásában)
- Tomka Béla 2020. A Horthy-korszak társadalom- és gazdaságtörténetének kutatása: újabb eredmények és viták. In: *A Horthy-korszak vitatott kérdései*. Szerk. nélkül. Kossuth Kiadó, Budapest. 17–32.

Debrecen, 2025. szeptember–december

Szilágyi Zsolt, PhD
egyetemi docens